

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ІННОВАЦІЙ НА ОСНОВІ ІДЕЙ Й.А.ШУМПЕТЕРА

Досліджуються підходи до визначення поняття інновацій, аналізуються деякі аспекти еволюційного характеру теоретичної спадщини Й.А.Шумпетера та її вплив на особливості формування наукової думки щодо основних елементів інноваційного процесу. Актуальність цієї теми пояснюється створенням глобального інформаційного суспільства та становленням нового технологічного способу виробництва.

Ключові слова: глобальне інформаційне суспільство, інновація, інноваційний процес, "економіка, яка базується на знаннях", інноваційна модель, технологічна революція.

Постановка проблеми. Початок нового тисячоліття знаменується створенням глобального інформаційного суспільства, становленням нового технологічного способу виробництва, характеризується переходом від ресурсно-затратного типу економічного розвитку до інноваційного. У цивілізованому світі давно усвідомлено, що добробут сучасного суспільства, в першу чергу, залежить від таких важливих факторів, як освіта, культура, новітні технології, побудовані на реалізації здобутків фундаментальних наук. Головним ресурсом ефективно функціонуючих систем господарювання стають творчі, інноваційні здібності людей, інтелектуальний капітал. Інноваційний шлях розвитку передбачає взаємозалежне ефективне функціонування науково-технічної, виробничої, фінансової, соціальної, мотиваційної, духовної сфер, природного середовища життєдіяльності людини та важливих суспільних інститутів.

Дослідження основних параметрів та наслідків інновацій з позицій встановлення їх зв'язків з характеристиками науково-технологічного розвитку актуальне завданням у контексті врахування цих параметрів для встановлення ефективних механізмів запровадження інноваційної моделі розвитку, а також її адаптації до сучасних тенденцій інтернаціоналізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідність зростання наукової активності щодо дослідження інновацій, інноваційного процесу та його складових дедалі глибше обґрунтовується вітчизняними та зарубіжними економістами-науковцями. Окремі аспекти цієї проблематики розглядали такі науковці, як Я.Воронецький, Б.Готц-Гарт, Б.Данилишин, П.Кларк, С.Кортум, Ч.Купер, С.Міхнева, С.Мочерний, Дж.С.Паркер, Р.Патора, Б.Санто, Л.Семів, О.Соснін, Й.Шумпетер.

Формулювання цілей статті. Основними

завданнями дослідження є узагальнення існуючих підходів до визначення поняття інновацій, дослідження еволюційного характеру теоретичної спадщини Й.А.Шумпетера, її впливу на особливості формування наукової думки щодо основних елементів інноваційного процесу.

Викладення основного матеріалу дослідження. Як показує досвід світового господарства XIX-XX ст., основою проривів у економічному розвитку були революційні зміни у способі виробництва матеріальних благ та задоволенні зростаючих через нововведення потреб населення. Початок XXI ст. характеризується трансформаціями, які визначають параметри глобального соціального порядку і зумовлені тими технологічними зрушеннями, що розпочалися три десятиліття тому [1, с.164; 2; 3, с.23-88].

Сучасна технологічна революція спирається на знання, у тому числі на інформаційно-комунікаційні технології (information & communication technologies - ICT). Зміни, які несе ця революція, є настільки глибокими, що з'явився навіть термін "нова економіка", одним з головних атрибутів якої є знання як головний чинник виробництва і генерування багатства.

Іншим терміном, який з'явився слідом за прогресуючими змінами, є поняття "економіки, яка ґрунтується на знаннях" - КВЕ (англ. knowledge-based economy - КВЕ). У цьому представленні економіка визначається як "така, що безпосередньо базується на виробництві, розподілі і використанні знань та інформації" [4-5; 6, с.7-47].

Нове соціально-економічне, духовне наповнення отримує поняття інновацій в умовах зростаючого впливу глобалізації, яка відбувається на тлі переходу від індустріальної до постіндустріальної стадії економічного розвитку. В умовах глобалізації вибудовується нова модель сучасного економічного розвитку, в основі якої лежить здатність суспільства формувати, розповсюджувати, застосовувати знання,

генерувати нове знання. Поняття "економіки, базованої на знаннях" (knowledge-based economy) або "інтелектуальної економіки", означає визнання того, що наукові знання і спеціалізовані унікальні навички людини стають головним джерелом і ключовим фактором розвитку матеріального і нематеріального виробництва, забезпечення сталого економічного розвитку [7, 8].

Визначальними особливостями економіки, базованої на знаннях, які приносять нове у зміст поняття інновацій, є:

- заміна праці знаннями, яка знаменує перехід від суто технічних навичок до інтелектуальних. Трудова теорія вартості замінюється теорією "вартості, створюваної знаннями". За словами науковця Т.Сакайя, рушійними силами нового етапу цивілізації є цінності, які створюються знаннями. Формується нова економіка, яка функціонує на основі обміну не товарами, а знаннями. Вірогідною стає заміна традиційної трудової діяльності новим типом активності з властивими йому елементами людської творчості;
- перехід від технократичної до антропоцентричної організації виробництва і праці означає заміну вузької спеціалізації працівників універсалізацією діяльності. Остання вимагає підготовки працівників, які вміють здійснювати верифікацію, оцінку, творчий синтез інформації, проникати в суть проблем тощо, стаючи таким чином рушійною силою науково-технічної революції [9];
- виконання знаннями статусу одного з основних ресурсів влади. Успіх у політиці і бізнесі визначається умінням керівників маніпулювати цінною інформацією, а основною формою у боротьбі за владу стає боротьба за нові джерела знань;
- економіка знань формує нову мотивацію до праці, а також новий тип соціальної взаємодії. Мотив примноження особистого матеріального багатства перестає бути основним і замінюється вищими, духовними мотиваціями. Суб'єкт - об'єктні взаємовідносини між людиною та матеріальним і природним світом, характерні для індустріального типу суспільства, замінюються інтерперсональною взаємодією, в процесі якої народжуються нові знання.

Отже, врахування тенденцій постіндустріального суспільства, в якому знання як "колективне благо" стає фактором інновації, дозволяє розширити трактування інновацій у інноваційному процесі. Останній не може і не повинен розглядатися тільки в межах технократичної парадигми, а інновації, які творяться знаннями вже не можуть обмежитися тільки сферою підприємницької діяльності. Інновації виникають в усіх сферах діяльності

людини - політиці, мистецтві, охороні оточуючого середовища, працересурсній, освітній, духовній сферах [10, с.8; 11].

Тепер широко використовуються терміни й поняття, похідні від слова інновація, інноваційний розвиток. Різні науковці, погоджуючись у головному, знаходять додаткові важливі аспекти у визначеннях.

У світовій економічній літературі поняття "інновація" інтерпретується як перетворення потенційних можливостей науково-технічного прогресу на реальні нововведення, втілені в нових продуктах і технологіях. За образним виразом Дж. Паркера, відбувається перетворення багатообіцяючих технічних можливостей у ринкову дійсність [12].

Термін "інновація" стали активно використовувати в трансформаційній економіці України як самостійний, так і для позначення ряду рідинних понять інноваційної діяльності, інноваційного процесу, рішення та ін. Нижче розглянемо їх суть.

В економічній літературі багато визначень поняття інновації. Так, за ознакою змісту або внутрішньої структури виділяють інновації технічні, економічні, організаційні, управлінські й ін. Крім того, виділяються такі їх ознаки, як масштабність (глобальні і локальні); параметри життєвого циклу (з аналізом усіх стадій і підстадій), закономірності процесу впровадження [13, с.36].

Відповідно до стандартів і рекомендацій міжнародних організацій у галузі статистики науки, інновація - це кінцевий результат інноваційної діяльності, втілений у новий або вдосконалений продукт, упроваджений на ринку; новий чи вдосконалений технологічний процес, який використовують у практичній діяльності; чи в новому підході до соціальних послуг [14, с.99-133].

Австрійський економіст Й.Шумпетер у працях "Теорія економічного розвитку" (1912 р.) та "Капіталізм, соціалізм і демократія" (1942 р.) виділяв п'ять типових інноваційних змін:

1. Упровадження товару, з яким споживачі ще не знайомі, або нового різновиду якогось товару;
2. Упровадження методу виробництва, який ще не випробуваний у відповідній галузі;
3. Відкриття нового ринку, на якому та чи інша галузь національного виробництва не була присутня, незалежно від того, чи існував до цього цей ринок або його не було;
4. Опанування нового джерела сировини або напівфабрикатів незалежно від того, чи існувало вже це джерело або ж воно тільки було створене;
5. Проведення нової організації будь-якої промисловості, наприклад, завоювання позицій

монополіста або її втрати [15, с.60].

За твердженням Й.Шумпетера, головним критерієм успіху економіки є здатність до розширення виробництва, насамперед, унаслідок нововведень (інновацій). Хоча останні і можуть спричинити серйозні порушення в наявних економічних відносинах, але у кінцевому рахунку вони призводять до вигоди для всього суспільства [15, с.63]. З часом це поняття набуло більш широкого змісту. Якщо раніше воно застосовувалося в основному в галузі технології виробництва, то тепер використовується для означення нових форм торгової політики, управління кадрами, використання функціональних структур.

Б. Санто, також звертаючи увагу на інновації як засіб економічного розвитку, визначає інновацію як суспільний-технічний-економічний процес, який за практичного використання ідей та винаходів призводить до створення кращих за якістю виробів, технологій, і у випадку орієнтації на економічний прибуток її поява на ринку може принести додатковий дохід. Важливо, що від рівня інноваційної діяльності безпосередньо залежать темпи розвитку економіки та конкурентоспроможність галузей і підприємств [16].

На думку російських науковців, яка знайшла відображення у відповідних нормативних документах, інновація (нововведення) - це кінцевий результат інноваційної діяльності, втілений у вигляді нового або вдосконаленого продукту, що реалізується на ринку (інновація - продукт), нового або вдосконаленого технологічного процесу, що використовується в практичній діяльності (інновація - процес). Інноваційною діяльністю вважається процес втілення результатів наукових досліджень і розробок або інших науково-технічних досягнень у вигляді нововведень [17].

Основні особливості інноваційної діяльності пов'язуються з використанням і комерціалізацією результатів наукових досліджень і розробок для розширення й оновлення номенклатури та поліпшення якості продукції (товарів, послуг), що виробляється, з впровадженням удосконалених технологій виробництва та ефективною реалізацією продукції на внутрішніх і закордонних ринках. Інноваційна діяльність передбачає комплекс науково-технологічних, організаційних, фінансових і комерційних заходів, що в сукупності стимулюють інновації.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз різноманітних визначень поняття інновації дає змогу дійти висновку, що специфічний зміст його складають зміни у відповідній сфері діяльності. Суть інновації полягає у використанні досягнень людського розуму

(нових ідей, відкриттів, винаходів, удосконалень тощо) для підвищення ефективності діяльності в будь-якій сфері виготовлення нових засобів або продуктів праці, застосування ефективніших технологій, джерел енергії, створення нової зброї та засобів захисту від неї, в освоєнні нових архітектурних і художніх стилів, поліпшенні форм організації праці, фінансових, торговельних і соціально-політичних інститутів, форм міжнародної співпраці тощо. Перелік можливих інновацій та сфер їх використання невичерпний - як невичерпні винахідливість людського розуму та різноманітність сфер діяльності людини, багатогранність її інтересів. Отже, інновації - це неодмінний елемент реалізації основних законів розвитку суспільства, умова його динамізму та виживання. Інновації підпорядковані власним закономірностям статистики та динаміки.

Узагальнюючи викладене, слід наголосити на тому, що інновація - це реалізований на ринку результат певної діяльності, одержаний внаслідок інвестування капіталу у створення нового продукту або процесу (технології). Під час продажу інновації відбувається товарно-грошовий обмін. Кошти, отримані в результаті цього обміну, мають компенсувати витрати всіх ланок інноваційного ланцюжка - від створення до продажу інноваційного продукту або технологічного процесу, принести прибуток від реалізації інновацій, забезпечити стимул до створення нових інновацій, стати джерелом фінансування нового інноваційного процесу. З цього випливає, що інновації притаманні відтворювальна, інвестиційна та стимулююча функції.

Список літератури

1. Воронецький Я. Створення польської системи інновацій та побудова економіки, яка ґрунтується на знаннях / Я.Воронецький // Регіональна економіка. - 2006. - №1. - С. 164-174.
2. Мочерний С. Моделі трансформаційних процесів економіки / С.Мочерний // Економіка України. - 2000. - №2. - С. 11-17.
3. Tushman M. Readings in the management of innovation / Michael L. Tushman, William L. Moore. - USA: Harper Business, 1988. - 769 p.
4. Голіков В.І. Інформатизація як фактор постіндустріального розвитку / В.І.Голіков // Економіка і прогнозування. - 2003. - №1. - С. 5-10.
5. Hotz-Hart B. Innovation / B.Hotz-Hart, B.Good, C.K?chler, A.Reuter-Hofer. - Z?rich/Chur, Schweiz: Verlag R?egger, 2003.
6. Morone P. Knowledge Diffusion and Innovation / Piergiuseppe Morone, Richard Taylor. - Cheltenham, UK; Northampton, USA: Edward Elgar, 2010. - 177 p.

7. Данилишин Б. Інтелектуальні ресурси в економічному зростанні: шляхи поліпшення їх використання / Б.Данилишин, В.Куценко // Економіка України. - 2006. - №1. - С. 71-79.
8. Зянько В. Глобалізація та інноваційний процес: їхній взаємовплив / В.Зянько // Економіка України. - 2006. - №2. - С. 84-89.
9. Міхнева С.Г. Интеллектуализация экономики: инновационное производство и человеческий капитал / С.Г.Міхнева // Инновации. - 2003. - №1. - С. 27-34.
10. Семів Л. Стратегія інноваційного розвитку держави та її вплив на людські ресурси / Л.Семів // Регіональна економіка. - 2004. - №2. - С. 7-22.
11. Соснін О. Інновації: кризь призму сьогоденних реалій / О.Соснін // Науковий світ. - 2004. - №9. - С. 8-12.
12. Parker J.E.S. The Economics of Innovation. The national and multinational enterprise in technological change [2nd edition] / J.E.S.Parker. - London, New York: Longman, 1978. - P. 50.
13. Колодинський С.Б. Сучасні форми обміну інноваційними технологіями / С.Б.Колодинський / Проблеми науки. - 2003. - №12. - С. 35-39.
14. Prahalad C.K. Die Revolution der Innovation / C.K.Prahalad, M.S.Krishnan. - M?nchen: Redline Verlag, Finanzbuchverlag GmbH, 2009. - 336 p.
15. Шумпетер Й. Капіталізм, соціалізм і демократія / Й.Шумпетер. - М., 1995. - 327 с.
16. Санто Б. Инновация как средство экономического развития / Б.Санто. - М.: Прогресс, 1990. - 296 с.
17. Проект федерального закона РФ об инновационной деятельности и государственной инновационной политике в Российской Федерации [электронный ресурс] // www.Duma.gov.ru.

Аннотация

Т.В. Марченко

ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ ПОНЯТИЯ ИННОВАЦИЙ НА ОСНОВЕ ИДЕЙ И. А. ШУМПЕТЕРА

Исследуются подходы к определению понятия инноваций, анализируются некоторые аспекты эволюционного характера теоретического наследия Й. А. Шумпетера и его влияние на особенности формирования научной мысли относительно основных элементов инновационного процесса. Актуальность этой темы объясняется созданием глобального информационного общества и становлением нового технологического способа производства.

Ключевые слова: глобальное информационное общество, инновация, инновационный процесс, "экономика, основанная на знаниях", инновационная модель, технологическая революция.

Summary

Tetyana Marchenko

APPROACHES TO THE DEFINITION OF THE INNOVATIONS ON THE BASIS OF J.A.SCHUMPETER'S IDEAS

The approaches to the definition of the innovations are examined, some aspects of the evolutionary nature of J.A.Shumpeter's heritage and its impact on the peculiarities of the scientific thinking concerning the innovation process's basic elements are analyzed. Topicality is explained by the creation of the global information society and the incipience of the new technological production method.

Keywords: global information society, innovation, innovation process, "knowledge-based economy", innovation model, technological revolution.